

(1.2.2003: Kummankin valiokunnan jokainen jäsen, jokainen varajäsen ja sihteeri sai nimellään varustetun kopion 3.1.03. Lisäsin tänään loppuun kaksi korjausta.)
(7.8.2005: Lisäsin tänään loppuun korjauksen. Kumpikaan valiokunnista ei merkinnyt kirjelmäni saapuneeksi kirjalliseksi asiantuntijalausunnoksi. Perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja vastasi valiokuntakäsittelyn aikana minulle, että valiokunta sai kyllä asiani kirjelmästäni tietoonsa.)

HE 170/2002 vp, dos. Jouni Luukkaisen [pyytämätön] kirjelmä 2.1.2003

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle ja perustuslakivaliokunnalle

Kirjelmä hallituksen esityksestä (170/2002 vp) uskonnonvapauslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

(Tarjouduin asiantuntijaksi, mutta kansanedustaja, jota tässä tarkoituksessa lähestyin, kertoi, että yksityinen kansalainen ei juuri koskaan tule kyseeseen. Siksi en kutsu tätä kirjelmää lausunnoksi.)

1. Johdanto

Opetusministeri Maija Rask sanoi juhlapuheessaan Kemian seurakunnan ja kirkon 100-vuotisjuhlan päätapahtumassa 8.12.2002 *Lapin Kansan* mukaan, että hänen mielestään uskonnonvapauden ympärillä käyty keskustelu on ollut yksipuolista sikäli, että puheenvuoroja käyttäneet ovat keskittyneet lähes yksinomaan pohtimaan, minkä ikäisenä henkilö saa erota kirkosta. Hän mainitsi, että edes kirkkoon kuuluvat eivät ole juurikaan pohtineet sitä, että joku voisi haluta liittyä kirkkoon. Hän kertoi, että esimerkiksi hän itse halusi 13-vuotiaana tulla seurakunnan jäseneksi, mutta että hän ei voinut tehdä sitä ennen kuin täytettyään lain vaatimat 15 vuotta.

Hänelle ei siis riittänyt osallistumisensa uskonnonopetukseen ja seurakunnan toimintaan; hän nimenomaan halusi kirkon jäsenyyden. Puolestani minä (hänen ikätoverinsa) olisin ehdottomasti harkinnan jälkeen jättänyt kirkon ja uskonnonopetuksen ehkäpä 12-vuotiaana, jos se olisi ollut mahdollista. Mutta edes 15-vuotiaana en saanut tarvittavaa vanhempieni suostumusta. Kokemus oli musertava. Sillä lailla toimivaa lakia ei saa olla. Saatoin erota kirkosta vasta 18-vuotiaana. Itselleni ei olisi riittänyt vapautus uskonnonopetuksesta, halusin ennenkaikkea myös jättää kirkon jäsenyyden ”koko elämäni eheyden” tähden. Siksi olen yksityisenä kansalaisena ryhtynyt ajamaan kaikkien niiden lasten ja nuorten asiaa, jotka haluavat saattaa ulkoisen uskonnollisen tai uskonnottoman asemansa sisäisen vakaumuksensa mukaiseksi. Toki tarkastelen asiaa ennenkaikkea uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle asettumisen kannalta. Keskeiset näkökohtani ovat uusia.

Kohdassa 2 esitän tavoitteeni. Sen erästä rajoittavaa sääntöä tarkastelen kohdassa 7. Kohdissa 3–6 pohdin hallituksen esityksen jälkeenjääneisyyttä lukion luokattomaksi kehittymisestä. Kohdat 8–11 antavat yleisempiä perusteluja. Kohdassa 12 on pieni täydennys hallituksen esitykseen.

2. Uskonnonvapauslain ikärajat alennettava

Ajan uskonnonvapauslainsäädännön ikärajojen alentamista. *Esitän, että 14 vuotta täyttänyt saa itsenäisesti liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä ja että hän samassa iässä saa jo peruskoulussa päättää katsomuskasvatukseen osallistumisestaan samoin säännöin kuin hallituksen esityksessä saa lukiolainen.* Siis uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton saisi valita enemmistön uskonnonopetuksen ja elämäntietämystiedon kesken, mutta uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva ei saisi valita elämäntietämystietoa. Tämä (aikuislukioiden käytännöstä poikkeava) rajoittava sääntö tarvittaisiin uskonnottoman vähemmistön suojelemiseksi muiden katsomusvähemmistöjen lailla (kohta 7). Itse asiassa 14 vuoden ikäraja tulisi korvata 12 vuoden ikärajalla.

3. Luokaton lukio muuttanut tilanteen

Lukiot ovat muuttuneet luokattomiksi, kursseista koostuviksi. Lukiolainen on saanut valtaa kurssiohjelmansa kokoonpanon ja ajoituksen suhteen ja samalla tästä koituvaa vastuuta. Tämä valta on lisännyt nuoren uskonnon- ja omantunnonvapautta tavalla, josta niin voimassaoleva kuin esitetty uusi uskonnonvapauslaki ovat jääneet jälkeen. Ajatelkaamme nimittäin kirkkoon kuuluvaa nuorta, jolle sekä kirkon jäsenyys että uskonnonopetus ovat omantunnon vastaisia ja joka on päättänyt jättää nämä molemmat mahdollisimman pian. *Sellainen nuori voi omalla päätöksellään kieltäytyä uskonnonopetuksesta lukion alusta lähtien — ja omantunnonarka niin välttämättä tekeekin.* Hän pystyy silti suorittamaan elämäntietämystietoa lukuunottamatta koko muun lukion ja ylioppilaskirjoitukset normaalissa ajassa. Elämäntietämystiedon kolme pakollista kurssia hänen on oikeus suorittaa kirkosta erottuaan, mutta ei sitä ennen; kellä tahansa on kyllä lupa suorittaa aineen syventävät kurssit ja missä lukion vaiheessa tahansa. Jos opiskelijamme ei ole alle 18-vuotiaana saanut huoltajiltaan suostumusta kirkostaeroamisensa — tai ei ole sellaista edes pyytänyt, hän kykenee eroamaan kirkosta vasta 18 vuotta täytettyään. Mutta koulu mahdollisesti vaatii ensimmäisen elämäntietämystiedon pakollisista kursseista suoritettavan luokkatyöskentelynä, minkä jälkeen vasta kaksi muuta kurssia saa tenttiä. Vaikka tällainen omantunnonarka opiskelija olisi siis opiskellut kaikki kolme kurssia itsenäisestikin, niin, erityisesti jos hän on syksyllä syntynyt, hänen lukioaikansa voi venyä neljänteen syksyyn. *Tällainen vastuu omantunnon vaatimasta ratkaisusta on kohtuuttoman raskas, vastoin perustuslain yhdenvertaisuuspykälää.* Nuoren tulisi saada kantaa vastuunsa sillä oikealla tavalla, että hän saisi itsenäisesti erota kirkosta viimeistään 15-vuotiaana.

Hallituksen esitys perustelee korkean 18 vuoden ikärajan perimmältään vanhempien oikeudella turvata lapsillensa vanhempien vakaumuksen mukainen uskonnollinen kasvatus. *Lukion luokattomuuden tähden tämä perustelu ei enää toimi.* Perustelu vanhempien kautta ontuu myös sikäli, että kansainväliset sopimuksethan tässä yhteydessä rinnastavat uskonnolliset ja aatteelliset vakaumukset, ja siltikin hallituksen esityksen mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumatonkin lukiolainen saisi tähänastisesta poiketen osallistua uskonnonopetukseen, vaikka tämä olisi vanhempien uskonnottoman vakaumuksen vastaista ja lapsi ollut peruskoulussa elämäkatsomustiedon opetuksessa. Tiedostava nuori kokee perustelun, kuten on kokenut voimassaolevan uskonnonvapauslain, kirkon epälegitiiminä tavoitteena saada lapset näiden vanhempia hyväksikäyttäen toisaalta pakotettua uskonnonopetukseen ja toisaalta nöyryyttävästi pitämään heidät edelleen kirkon jäseninä. Tästä syystä hän kieltäytyy lukiossa uskonnonopetuksesta yhteiskunnallisenkin omantuntonsa tähden.

4. Huoltajien vastuu muuttanut tilanteen

Hallituksen esityksessä on uskonnonvapauskomitean mietintöön nähden se muutos, että *lapsen uskonnollisesta asemasta päättäminen olisi lapsen huoltoon kuuluva asia.* Tämä tehdään niin konkreettiseksi, että alle 18-vuotias avioliiton solminut saisi päättää uskonnollisesta asemastaan itse. Huoltajat yhdessä voisivat muuttaa lapsen uskonnollisen aseman, 12 vuotta täyttäneen osalta tämän siihen suostuessa. Viisitoista vuotta täyttänyt saisi muuttaa uskonnollisen asemansa huoltajiensa kirjallisella suostumuksella.

Mutta asian ajatteleminen lapsen huoltona on ongelmallista 15 vuotta täyttäneiden suhteen lukion luokattomuuden tähden. Nimittäin, *mikä on huoltajien vastuu* tilanteessa, jossa he eväävät nuorelta suostumuksensa tämän kirkosta eroamiseen ennen lukiota, ja nuori sitten kieltäytyy lukiossa uskonnonopetuksesta omantuntonsa tähden, eroaa kirkosta omalla päätöksellään 18-vuotiaana sekä tällöin huolimatta mahdollisesta suuresta omatoimisuudesta ja uutteruudesta, saati tavallisempaan tahtiin opiskellessaan, joutuu elämäkatsomustiedon myöhäisten suorittamismahdollisuuksien vuoksi käymään lukiota pidempään kuin normaalit kolme vuotta? Nuoren ammattiinopiskelu mahdollisesti viivästyy, mikä aiheuttaa elinikäisten tulojen alentuman. Tästä nuori voisi *nostaa kanteen* oikeusistuimessa ja vaatia näiltä aiemmilta huoltajiltaan taloudellista korvausta heidän hoidettuaan lapsen huoltoa vastuuttomalla tavalla.

Vanhempien asema on siis muuttunut. Tähän asti he ovat saaneet lain puolesta toimia mielivaltaisesti evätessään suostumuksensa lapsensa kirkosta eroamiseen. Tämän minulle vahvisti sähköpostiviestissä 3.7.2001 uskonnonvapauskomitean jäsenenä ollut professori Martin Scheinin. Mielivaltaisesti he ovatkin toimineet. Suostumusta ei ole helppo saada, sillä vanhemmat suojelevat itseään ja ovat kyvyttömiä tai haluttomia näkemään ja myöntämään tosiasiat, sen, että lapsi todellakin eroaa kirkosta ensitilassa.

Mutta jotta vanhemmat olisivat hyviä, vastuuntuntoisia huoltajia, heidän on annettava suostumuksensa nuoren kirkosta eroamiseen, jos tämä kieltäytyy lukion uskonnonopetuksesta; heidän on jopa oltava aloitteellisia, jos he huomaavat, että lapsi ei lukiossa osallistu uskonnonopetukseen, ja jos he ovat aiemmin joko evänneet suostumuksensa tämän kirkostaeroamiseen tai eivät edes ole saaneet pyyntöä sellaiseen. Heidän on siis alistuttava kiristykselle. Eikö se ole heitä alentavaa? Laki ja kirkko sen takana yrittävät vastuuttomia vanhempia hyväksikäyttäen nöyryyttää nuorta pakottamalla hänet pysymään kirkon jäsenenä ja osallistumaan uskonnonopetukseen, mutta nuori voikin luokatonta lukiota ja omaa uhrautumismuuttoa hyväksikäyttäen pakottaa vanhemmat toimimaan vastuullisesti ja päättämään hänet pois kirkon jäsenyydestä. Jos taas vanhemmat eivät suostu, tilanne tulee omituiseksi: miten he selittävät itselleen ja muille, miksi heidän lapsensa ei valmistunutkaan ylioppilaaksi muiden mukana? Missä vaiheessa vanhempien on annettava periksi, silloinko, kun on viimeinen päivä, jolloin nuoren on erottava kirkosta ehtiäkseen ajoissa elämäkatsomustiedon opetukseen, vai vasta seuraavana päivänä, jolloin on jo liian myöhäistä? Ottaako rehtori yhteyttä vanhempiin, jotta nämä toimisivat niin, että nuori voisi siirtyä pois kirkon jäsenyydestä? Vai antaako rehtori jonkun todellakin joutua venyttämään lukiotaan tämän toimiesä omantunnonvapautensa vaatimalla tavalla? Sellainen olisi valtava katastrofi niin nuoren, vanhempien, koulun, koko ristiriitaiseksi muotoutuneen lainsäädännön kuin kirkonkin kannalta.

Alkaisivatko korkeakoulut vastaanottaa omantunnonaroilta erivapauspyyntöjä saada aloittaa opinnot hyvien lukion todistusten perusteella lukion ollessa vielä kesken puuttuvien elämäkatsomustiedon kurssien tähden? Korkeakoulukaupungeissa on aikuislukioita, joissa erivapauden saaneet voisivat suorittaa lukionsa loppuun. Mutta korkeakouluissa tulisi saada keskittyä siellä alkaviin vaativiin opintoihin, joten tällainenkin ratkaisu olisi kestävä.

Koko lainvalmistelukoneisto kaikkine lausunnonantajineen on ollut kyvytön tai haluton näkemään ja myöntämään tosiasiat eli sen, mitä lukion muuttuminen luokattomaksi merkitsee. Miksi se lykkää vanhemmille vastuun omituisesta tilanteesta? Kuinka vanhemmille tiedotetaan ristiriitaisesta lainsäädännöstä? *Huoltajilta vaaditaan vastuu, joten he eivät enää saa tulla kirkon hyväksikäyttämiksi.* Silloin ei tarvita eikä saa olla vaatimusta huoltajien suostumuksesta.

Hallituksen esityksessä perusteluna 18 vuoden ikärajalta käytetään myös ”perheen katsomuksellisen yhtenäisyyden turvaamista”. Perustelu itsessään on aivan kauhea, sillä kyseessä on tilanne, jossa nuori haluaa saavuttaa oman katsomuksellisen yhtenäisyytensä sisäisen vakaumuksensa ja muodollisen asemansa välillä ja jossa viimeistään perheellä ei ehkä enää ole tosiasiallista katsomuksellista yhtenäisyyttä. Muu perheyhtenäisyys on tärkeämpi, ja se kyllä kokee vakavan ja pysyvän iskun, jos nuoren lukio venyy mainitsemistani syistä.

Kirkko nöyryyttää siitä eroon pyrkivää nuorta jäsentään myös ottamalla tältä kirkollisveron. Työssäkäyvä nuori voisi nostaa kanteen, jossa vaatisi vanhempiaan

korvaamaan hänen tarpeettomasti maksamansa, omantuntonsa vastaiset kirkollisverot, kun he vastoin hyvää huoltajuutta eivät olleet antaneet hänen erota kirkosta.

5. Ristiriidan ratkaisu

Oikea ratkaisu kuvaamilleni ongelmille on, että nuori saa itsenäisesti erota kirkosta viimeistään 15-vuotiaana. Asianmukainen ei olisi tämän sijasta se ratkaisu, että elämäkatsomustieto ja uskonnonopetus tulisivat vaihtoehtoisiksi lukiossa ja että alle 18-vuotiaiden itse ansaitsemien tulojen kirkollisvero muuttuisi vapaaehtoiseksi.

Yleisemmin sanoen 15 vuotta täyttäneen tulisi saada itsenäisesti päättää uskonnollisesta asemastaan ja hallituksen esittämin lukiosäännöin katsomuskasvatuksestaan. Tällöin poistuisi sekin omituisuus, että kirkkoon kuulumaton lukiolainen saisi kylläkin osallistua omalla päätöksellään uskonnonopetukseen, mutta ei välttämättä saisi liittyä kirkkoon ja näin tehdä asiasta todella ”oman uskonnon” opetusta.

Jo evankelis-luterilaisen kirkon rippikoulukäytännön tähden ikärajan tulisi olla alempi, 14 vuotta. Kirkolla on ymmärtääkseni paineita laskea rippikouluikä, joten ikäraja voisi tätä ennakkoiden olla vielä alempi. Silloin se voisi olla tavoittelemani 12 vuotta, joka parhaiten ratkaisisi myöskin sen ongelman, että uskonnonopetuksessa oleva ei enää koe kyseessä olevan ”oman uskonnon” opetuksen.

6. Mutta onko lakien ristiriita todellinen?

Yllä olen kuvannut lakien potentiaalisen ristiriidan. Matematiikassa väitteen todellinen ristiriitaisuus voidaan paljastaa vastaesimerkillä. Vastaesimerkiksi, kuvitteelliseksi tosin, mutta minut ja uskoakseni myös muut vakuuttavaksi, esitän itseni. Itsehän ryhdyin uskonnonvapauskomitean tylyn mietinnön aiheuttamassa ahdistuksessa pohdiskelemaan lukion muuttunutta luonnetta ja sitä, mitä se olisi merkinnyt minulle.

Aikanani pyyntöni saada erota kirkosta ja jättää uskonnonopetus oli lykkäännyt lukion alle, jolloin en sitten saanut vanhempieni suostumusta. Tiesin, että kirkostaeroamisen esteet olivat uskonnonvapauslaissa kirkon itsensä ajamina, enkä pitänyt kukaan lakia legitiiminä, kuten en ole pitänyt sitä legitiiminä koskaan myöhemminkään. Olen tajunnut, että jos lukio jo aikamani olisi ollut nykyisenlainen, *olisin välttämättä kieltäytynyt lukiossa uskonnonopetuksesta*. Olen syntynyt syksyllä, joten lukioaikani olisi voinut venyä yli kolmen vuoden. Se olisi saattanut merkitä valtavaa aikatapppiota yliopisto-opintojani ajatellen.

Uhrautumisvalmiuteni realistisuuden osoitukseksi kerron, että keskikoulussa ollessani päätin kieltäytyä aseista vankilan uhallakin. Aseistakieltäytyjät joutuivat vankilaan noihin aikoihin, ja sellaiseen olin valmis minäkin. Uhrautuvuudellaan

aseistakieltäytyjäliike sai aikaan ensin vuoden 1969 lain aseettomasta ja siviilipalveluksesta ja sitten vuonna 1984 asevelvollisten tutkijalautakunnan lakkauttamisen. Itse pääsin siviilipalvelukseen ongelmattomasti.

Uskonnottonan vakaumukseni johdonmukaisuuden vakuutukseksi kerron vaikkapa, että oppikoulun toisella luokalla musiikinopettajamme vei luokkamme kirkkoon jumalanpalveluksen kuoroksi, mutta että minä en mennyt, eikä syy ollut huono laulutaitoni eikä välinpitämättömyyteni, kuuntelinpahan tapahtuman radiointiakin, vaan kantani itse uskontoa ja kirkkoa vastaan. Keskikoulussa tietoisena protestina uskonnonvapauteni loukkauksille ryhdyin passiiviseksi uskontotunneilla, ja tätä jatkoin yhä sinnikkäämmin lukiossa, jossa tunnit käytin muiden aineiden läksyjen tekoon. Edelläkävijä olin aamuhartauksien suhteen; jossain vaiheessa lukiota ryhdyin käyttämään koko tilaisuuden oppikirjojen lukuun suuren kouluni aulassa rivissä seistessäni. Lainsäädäntö seuraa perässä ilmeisesti vasta nyt.

Päätäväisellä ja uhrautuvalla lukion uskonnonopetuksesta kieltäytymisellään voi jokainen asianomaisessa tilanteessa oleva nuori ajaa, paitsi omaa omantunnonvapauttaan, myös uskonnonvapauslain ikärajan alentamista. Tässä on ohjelmaa *uskonnostakieltäytyjäliikkeelle*, jollaisen spontaanin tai organisoidun synnyn mahdollisuutta ei kenenkään pitäisi väheksyä, kaikkein vähiten eduskunnan.

Toivottavasti oikeita uhreja ei tarvita, vaan toimitaan kohdassa 2 esittämäni tavoitteen mukaisesti.

7. Uskonnottonan vähemmistön suojele

Kohdassa 2 mainitsin uskonnottonan vähemmistön suojelelun perusteena sille, että vaatimuksessani hallituksen esityksen korjaamiseksi uskonnollisiin yhdyskuntiin vapaaehtoisesti kuuluvat eivät saisi peruskoulussa eivätkä nuorisolukiossa osallistua elämänskatsomustiedon opetukseen. Vaarana nimittäin on, että muutoin kirkko opetusviranomaisten kautta, elämänskatsomustiedon opettajina toimivat uskonnonopettajat sekä mahdollisesti suurella lukumäärällään jotkin kirkkoon kuuluvat oppilaat ja opiskelijat pyrkisivät ohjailemaan elämänskatsomustiedon opetusta uskonnonopetuksen suuntaan. Kirkkoon kuuluvat katsomusopetuksessa vaihtoehtoa hakevat eivät tällöin myöskään ehkä aitoa vaihtoehtoa löytäisikään. Aikuislukioiden opiskelijoilla eri katsomusaineisiin osallistumisessa ei tätä rajoitusta ole (eikä myöskään aikuisena perusopetuksessa olevilla), eikä tästä ole kuulemani mukaan aiheutunut ongelmia. Mutta aikuisopiskelijoiden pienet lukumääräthän eivät voisikaan ratkaisevasti vaikuttaa nuorisokoulun opetuksen suuntautumiseen.

Uskonnottonien yhdyskuntien ulkopuolelle siirtymisessään vakaumukseltaan uskonnoton lapsi sekä ottaisi itse vakavasti huomioon sen että osoittaisi muille, että hänellä ei ole mitään ”omaa uskontoa”. Tällaisen tunnustetun aseman saaneesta uudesta oppilaasta ei elämänskatsomustiedon opetuksen luonteelle koituisi vaaraa.

Hallituksen esityksen mukaan kirkkoon kuulumaton voisi opettaa uskontoa. Käytössähän on ollut erivapausmenettely. Kaiketi erivapauden ovat saaneet kaik-

ki sitä pyytäneet. Mutta onhan menettely ollut vaikkapa vähemmistökirkkoihin kuuluvia kohtaan loukkaava, kun kuitenkin esimerkiksi heidän omat lapsensa ovat saattaneet olla oppilaina. Opettajiksi hakeutuneesta vastaisuudessa sellaisiakin, jotka eivät olisi halunneet erivapausmenettelyyn. Mielestäni kuitenkin elämäntietämättömyyden opetukselle saattaa olla suurempi vaara kirkkoon kuuluvista opettajista kuin uskonnonopetukselle kirkkoon kuulumattomista.

Erivapausmenettely näyttää muuten olleen luonteeltaan samanlainen kuin suostumusmenettely, jolla 15–17-vuotiaat nuoret voivat muuttaa uskonnollisen asemansa. Jälkimmäinen vain on loukkaavampi ja todella paljon estävämpi.

Uskonnonopetus säilyisi siis pakollisena uskonnollisten yhdyskuntien jäsenille silloinkin, kun jäsenyys olisi vapaaehtoista. Hallituksen esityksen perustelut kävisivät edelleen. Niihin ei minun tarvitse puuttua. (Hallituksen esityksen perusteluosan lopussa viitataan oppilaan tai opiskelijan vapaaehtoiseen jäsenyyteen uskonnollisessa yhdyskunnassa — vaatimaani muutosta ennakoiva painovirhe?)

8. Uskonnonopetus on uskonnon harjoittamista

Opetushallituksen tuoreet luonnokset perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiksi esittävät evankelis-luterilaisen uskonnon yhtenä tavoitteena, että oppilas oppii näkemään Jumalan vaikutuksen maailmassa. Sellainen näkeminen on uskonnon tunnustamista ja siihen opettaminen käännyttämisenä uskonnon harjoittamista ja julistamista. Tavoite on silloin jännitteenä uskonnonopetuksessa koko kouluajan. Hallituksen esityksen mainitsevat kansainväliset sopimukset luettelevatkin opetuksen uskonnon harjoittamisen ja tunnustamisen osana siinä missä hartaudenharjoituksetkin. Perustuslain mukaan taas kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Se lapsi ja nuori, jonka omaatuntoa uskonnonopetus loukkaa ja joka tällöin vetoaisi perustuslakiin, — hän tulkitseisi perustuslakia oikein kohdaltaan, sillä hän on konkreettisesti oppinut tuntemaan uskonnonvapauden käsitteen oman uskonnonvapautensa loukkauksen kautta. Jos hän sitten haluaisi erota kirkosta uskonnonopetuksen ja siis kirkon opin vastaisuutensa tähden, hänen perusteensa eroonsa olisi syvä ja kypsin mahdollinen, ja hänen ratkaisunsa perustuslakiongelman osuvin kaikista.

Tehdäkseni äskeisen kantani uskonnonopetuksen luonteesta täysin selväksi kerron silmälleen läpi kaikki nykyiset peruskoulun ja lukion uskonnon oppikirjat ja havainneeni, että ne eivät tässä oleellisessa suhteessa ole muuttuneet omista kouluajoistani. *Aamulehden* lukijoille on tuttu seuraava havainnollistava vertailu. Yhtäältä parhaan eksegeetiikan mukaan Jeesuksen ruumiin todellinen kohtalo oli teloitettujen joukkohaudassa. Toisaalta WSOY:n *Suuri kertomus* esittää Raamatun tekstin Jeesuksen ylösnousemuksesta aivan sen alkuperäisellä uskon luomisen tarkoituksella ja teholla, minkä paljastaa liitekysymys, mitä olisi tapahtunut, jos Jeesus ei olisi noussut kuolleista.

Lapsen omaatuntoa ei voi kahlita.

9. Uskonnonvapauslaki toimii huonosti

Uskonnonvapauslain ehdollisuus 15–17-vuotiaiden osalta huoltajien suostumuksen vaatimuksineen toimii hyvin huonosti kirkosta eroamisen suhteen. Tämähän oli oma kokemukseni, ja samaa kertovat työtoverini. Tästä on kirkollisissa piireissä, jopa teologisissa tiedekunnissa, ollut päinvastainen väärä käsitys. Olen selvitelty ongelmaa määrällisestikin artikkelissani ”Tilastoja nuorten katsomusvapaudesta” [*Vapaa Ajattelija* 2–3/2002, 29–34] evankelis-luterilaisen kirkon tilastojen sekä Tilastokeskuksessa teettämäni aineiston pohjalta. Kirkkoon 15–17-vuotiaina eli käytännössä 15-vuotiaana rippikoulun yhteydessä liittyviä on yli neljä kertaa niin paljon kuin samanikäisiä (kaiketi juuri 15-vuotiaana) kirkosta eroavia. Kirkosta eroavien määrä kasvaa hyppäyksellisesti, kun ylitetään 18 vuoden ikäraja, eivätkä selityksenä täten voi olla kehitykselliset seikat. Laki toimii epäsymmetrisesti eli siis epäoikeudenmukaisesti. Kirkkoon 15–17-vuotiaana liittyviä on yli 15 % kaikenikäisistä liittyvistä eli siis paljon. Samassa iässä eroavia on vain 3 % ja 18-vuotiaana eroavia ehkä 4 % kaikista eroavista eli vain vähän. Tältä kannalta voidaan sanoa, että mahdollisimman nuorina eroavien syyt eroonsa ovat olleet hyvin voimakkaat.

Mittasuhteiden havainnollistamiseksi on paikallaan esittää arvioni mahdollisimman nuorena kirkosta eronneiden tai siihen liittyneiden määristä muihin verrattuna. Vuosiluokan koko on noin 65000. Siitä kirkkoon kuuluu noin 60000 ja kunnan väestörekisteriin noin 5000 (6500 14-vuotiaista). Kirkosta eroavia 15–18-vuotiaita on yhteensä ehkä 900 eli siis 0,4 % samanikäisistä kirkkoon kuuluvista. Kirkkoon liittyviä 15–18-vuotiaita on ainakin 1700 eli 25 % 14-vuotiaiden kirkkoon kuulumattomien määrästä ja siis noin 0,7 % koko samanikäisestä väestöstä.

10. Muita lapsen päätösvaltaa puoltavia seikkoja

Edustaja Marjatta Stenius-Kaukosen ym. huolellisesti laadittu lakialoite uskonnon ja elämäkatsomustiedon vaihtoehtoisuudesta (LA 24/2001 vp laiksi perusopetuslain 13 §:n ja lukiolain 9 §:n muuttamisesta) perinpohjaisine selvityksineen lapsen oikeuksista kelpaa malliksi sille, että 12 vuotta täyttänyt lapsi saisi itse päättää uskonnollisesta asemastaan sekä samoin säännöin katsomuskasvatukseen osallistumisestaan kuin hallituksen esityksessä saisi lukiolainen.

Mielestäni uskonnolliseen asemaansa muutoksen haluava olisi myös harkintansa myötä tullut kypsäksi päätökseensä. Käytännössä harva haluaisi muutoksen kovin varhain. Suuri enemmistö ei koskaan.

Joka tapauksessa hallituksen esityksen mukaan huoltajat yhdessä voivat muuttaa lapsen uskonnollisen aseman, 12 vuotta täyttäneen osalta tämän siihen suostuessa, ja sen mukaisesti myös peruskoululaisen katsomuskasvatuksen. Erityisesti aloite voi siis tulla lapselta. Mutta lapsen mahdollisuudet saada tieto tällaisesta menettelystä eivät ole taatut. Siksi 12-vuotiaalle olisi vähintäänkin annettava oikeus toimia huoltajien suostumuksella. Mutta katsomukset ovat henkilökohtaisia, ja siksi juuri lapsen olisi saatava toimia itsenäisesti.

Uskonnonopetuksessa oleva kirkkoon kuulumaton lapsi voi opetuksen uskon- tokasvatusluonteen tähden hyvinkin aikanaan haluta liittyä kirkkoon. Huoltajien on siksi ymmärrettävä, että he ovat tehneet ratkaisevan päätöksensä jo pannes- saan lapsen uskonnonopetukseen. Hallituksen esityksen mukaan tämä päätös on tehtävä aivan tietoisesti.

Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta esittää lausunnossaan uskonnonva- pauskomitean välimietinnöstä, että nykytutkimuksen näkökulmasta uskonnollinen kehitys ei ihmisellä ole muuta psyykkistä kehitystä hitaampaa ja että siksi 15 vuot- ta uskonnollisen täysivaltaisuuden ikärajana olisi sopusoinnussa muun vastaavan lainsäädännön kuten rikosoikeudellisen vastuun alkamisiän kanssa. Tämä kyllä jättää huomiotta aiemmin kypsyvät, jotka voivat siksi joutua pitkäänkin kär- simään syvästäkin uskonnonvapautensa loukkauksesta. Jo evankelis-luterilaisen kirkon rippikoulukäytännön vuoksi ikärajan tulisi olla alempi, 14 vuotta.

11. Uskonnonvapaudesta opettaminen peruskoulussa

Kohdassa 8 mainitsemani Opetushallituksen luonnokset perusopetuksen ope- tussuunnitelman perusteiksi antavat mahdollisuuden pohtia käytännön kysymyk- siä. Elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 1–5 on esillä toisaalta lähiympäristön, Suomen ja maailman katsomukset ja kulttuurit sekä elämäkatsomuksen käsite ja toisaalta ajattelun vapaus, uskonnon- ja elämäkatsomuksen vapaus; hyvään osaa- miseen 5. luokan päättyessä kuuluu, että oppilas pystyy hahmottamaan katsomus- vapauden merkityksen omassa elämässään. Silloin 12-vuotiaalle vaatimani lisätyt oikeudet olisi helppo esittää opetuksessa. Evankelis-luterilaisessa uskonnossa vuo- siluokilla 1–5 puhutaan toisaalta uskonnollisuudesta Suomessa ja maailmassa sekä uskonnottomuudesta, mutta toisaalta ei uskonnonvapaudesta; uskonnonvapaus oli- si vasta vuosiluokkien 6–9 ohjelmassa. On nurinkurista, että uskonnonopetuksessa mukana oleva saisi 5. luokalla kuulla uskonnottomuudesta, jolloin hän mahdolli- sesti tunnistaisi itsensä uskonnottomaksi, mutta ei saisi edes kuulla uskonnon- ja omantunnonvapaudesta.

Ei ole selvää, milloin oppilaalle kerrottaisiin siitä, että huoltajat voisivat muuttaa hänen uskonnollisen asemansa. Vai olisiko tarkoitus kertoa siitä vasta, kun opetuksessa ajatellaan häntä itseään lapsen huoltajana?

12. Lapsen suostumukseen pieni johdonmukainen täydennys

Hallituksen esityksessä perustellaan 12 vuotta täyttäneen lapsen uskonnollisen aseman muuttamiseen tarvittava lapsen suostumus lapsen uskonnollisen aseman pysyvyyden turvaamisella sekä lapsen uskonnollisen tai muun katsomuksellisen kasvatuksen jatkuvuudella. Mielestäni kirjallisen suostumuksen olisi sisällettävä selvitys lapselle siitä, mitä se merkitsee hänen oikeuksiinsa ja velvollisuuksiin- sa. Johdonmukaisuuden vuoksi esitystä olisi joka tapauksessa samoin perustein täydennettävä perusopetusta koskevien lakien osalta niin, että *kaksitoista vuotta*

täyttänyt lapsi voidaan perusopetuksessa siirtää katsomusopetuksesta toiseen vain omalla kirjallisella suostumuksellaan.

Kunnioittaen

Helsingissä 2.1.2003

Jouni Luukkainen

dosentti, yliassistentti (mvs)

Matematiikan laitos, PL 4 (Yliopistonkatu 5), 00014 HELSINGIN YLIOPISTO

p. 191 24185, 7534 703

jouni.luukkainen@helsinki.fi

Kaksi korjausta 1.2.2003

1) Kohdassa 4 viittaus prof. Martin Scheininiin tarkoitti täsmällisesti ottaen sitä, että nuori ei voisi oikeudenkäynnillä vaatia vanhempiensa suostumusta kirkostaeroamiseensa vedoten siihen, että mikään uskonnonvapauskomitean mietinnön perusteluista vanhempien päätösvallalle ei ole voimassa ainakaan hänen osaltaan.

2) Kohdassa 5 erehdyin luullessani, että kirkolla olisi paineita alentaa rippikouluikä. Rippikouluikä päinvastoin aiotaan pitää ennallaan.

Korjaus 7.8.2005

Kohdassa 6 vuosiluku 1984 on väärä; oikea on 1987.

(Työpaikkani muutti ja työpuhelinnumeroni 191 24185 vanhentui kesällä 2004.)